

C. Lidová slovesnost

1. Lidová slovesnost, její vymezení, rozčlenění a dosavadní vývoj / 2. – 3. Pohádky / 4. Pověsti / 5. Drobné lidové žánry / 6. Lidové písně, lidové hry a dětský folklor

Poté, co jsme si aspoň rámcově ozřejmili povahu a podstatu literatury, budeme se věnovat historickému průřezu literárního vývoje v Evropě a souvisejících oblastech. Podobně jako u samotného jazyka nás ovšem bude také zde provázet vědomí, že mezi dávnou minulostí a aktuální přítomností existuje mnoho zřetelných vazeb. A začneme s těmi, s nimiž jsme se potkávali dokonce již v dětství. Hlavní roli zde totiž hrála – a stále hraje – lidová slovesnost, tedy tvorba, která se rozvíjí ve spontánním, neprofesionalizovaném a nekomerčním prostředí, ale která natolik odráží reálný život, že si vysloužila a udržuje nadčasovou oblibu napříč generacemi. Právě na lidovou slovesnost se teď pokusíme podívat znovu – tentokrát už skoro dospělými očima – a zjistíme, zda nám to (ne)přinese nové pohledy na náš svět.

1. Lidová slovesnost, její vymezení, rozčlenění a dosavadní vývoj

1-1 Lidová kultura, folklor a lidová slovesnost; 1-2 Rozčlenění lidové slovesnosti; 1-3 Vývoj některých žánrů lidové slovesnosti; 1-4 Čeští sběratelé lidové slovesnosti.

1-1 Lidová kultura, folklor a lidová slovesnost

Kulturu můžeme klasifikovat mimo jiné **podle způsobu vzniku díla a podle otázky autorství**. Vedle rozsáhlé umělé tvorby profesionálních autorů, jejichž jména na nás čekají ve výstavních síních, na obalech kompaktních disků či na hřbetech knih, najdeme i svébytnou oblast **kultury lidové**. Jsou pro ni **příznačné** zejména **4 prvky**:

1. Jednota kolektivní a individuální tvorby: jednotliví autoři záměrně propojují svůj individuální tvůrčí výkon s již existující lidovou kolektivní tradicí, a tím ji zároveň udržují i rozvíjejí – tak vznikly např. regionální typy lidové architektury nebo lidového kroje;

2. Anonymita tvůrců a otevřená existence díla: autoři původní verze díla nejsou specializovaní profesionálové; další šíření díla má rysy improvizace (často v závislosti na reakcích okolí), takže interpreti jsou zároveň spolutvůrci – tak vznikly např. různé varianty lidových pohádek;

3. Vícefunkčnost tvorby: Výtvořiny lidové kultury mají kromě své funkce estetické (vztah k pojmu krása) také zřetelnou funkci mimoestetickou (např. socializační nebo magickou) – týká se to např. lidových obřadů nebo dětských her;

4. Vzájemný kontakt tvorby lidové a umělé: lidoví autoři se nechávají ovlivňovat výtvořiny umělými z dílen profesionálů a ti se zase často inspirovali lidovou kulturou – oba typy kontaktů najdeme např. v písňové tvorbě.

V povědomí veřejnosti bývá **lidová kultura spojována především s venkovským prostředím**, což je do značné míry oprávněné, neboť na vesnici lidová kultura zasahuje všechny vrstvy obyvatelstva. Ve **městech**, vždy poněkud kosmopolitních, a tedy kulturně méně vyhraněných, se lidová tvorba soustřeďuje do **nižších vrstev obyvatelstva**, které jsou obdobou venkovského lidu.

Připomeňme si, že kulturu můžeme ještě dělit na **kulturu hmotnou a duchovní** (viz III. A. Slovesnost a literatura). **Duchovní oblast lidové kultury** se označuje slovem **folklor** (angl. *folklore* = lidové vědění). Ve folkloru jsou zahrnuty:

- a) lidové **výtvarné umění**;
- b) lidová **slovesnost**;
- c) lidová **hudba**;
- d) lidový **tanec**;
- e) lidové **obřady, zvyky** (obyčeje), **názory** na svět apod.

Folklor je předmětem bádání **etnografie** (o jednotlivé kultuře) a **etnologie** (o srovnávání různých kultur), patří mezi oblasti zájmu **kulturní a sociální antropologie**.

1-2 Rozčlenění lidové slovesnosti

Termín **lidová slovesnost** mívá někdy rozšířenou podobu – **ústní lidová slovesnost** –, která zdůrazňuje, že lidové texty vznikly a šířily se nejprve v ústní (orální) podobě. Lidová slovesnost se člení na **4 žánrové skupiny**:

A. Lidová próza:

1. Pohádky: vyprávění o řešení modelových mezilidských konfliktů zpravidla s využitím nadpřirozených postav či jevů;

2. Pověsti: vyprávění spojující fantastické prvky s historickými reáliemi;

3. Pověrečné (démonologické) povídky: krátká vyprávění o kolizi lidí s nadpřirozenými bytostmi (vodníkem, hejkalem, vílami apod.);

4. Povídky ze života: atraktivní vyprávění o neobvyklé příhodě z běžného života, mívají výraznou pointu;

5. Humorky: krátká groteskní vyprávění příhod situovaných mimo zkušenost vypravěče či posluchačů;

6. Anekdoty: velmi krátké humorné příběhy s razantně vtipnou pointou, která má ráz osvobodivého zveřejnění nějaké tabuizované, ale všeobecně tušené skutečnosti;

7. Drobné neepické útvary (často na pomezí prózy a poezie):

a) Příслови: stručná (jednovětá) metaforická vyjádření základních, nadčasových morálně zabarvených pravd;

b) Pořekadla a rčení: výstižná, zpravidla metaforická hodnocení či komentáře různých situací, mají buď jedinou podobu (pořekadla), nebo se gramaticky (mluvnickou osobou, číslem apod.) přizpůsobují kontextu (rčení);

c) Hádanky: otázky vyzývající ke svému rozluštění, přičemž správná úvaha vedoucí k řešení proniká blíže k podstatným, ale všeobecně přehlíženým rysům skrývané skutečnosti;

d) Pranostiky: jednovětá vyjádření zobecňující dávnou zkušenost s pravidelnými meteorologickými jevy.

B. Lidové písně: např. lidové písně taneční, vánoční (koledy), vojenské, ukolébavky apod.

C. Lidové hry: např. hry obřadní, občůzkové, selské, dětské, loutkové.

D. Dětský folklor: částečně se prolíná s některými prvky předchozích 3 skupin. Leckteré texty, zejména pohádky a písně, byly původně určeny především pro dospělé, a teprve později se staly takřka výlučně předmětem zájmu dětí a mládeže. Existují ovšem také žánry typicky dětské: např. dětské hry a říkadla.

1-3 Vývoj některých žánrů lidové slovesnosti

Chceme-li dnes poznat historický vývoj lidové slovesnosti, máme v podstatě **3 možnosti**:

a) Sledovat živou lidovou kulturu v našich či naopak vzdálených krajích, pravdaže dnes s vědomím, že leccos – naštěstí však zdaleka ne vše – bývá ovlivněno snahou vyjít vstříc zájmům turistického či zábavního průmyslu;

b) Hledat **zmínky v beletrii** od autorů, kteří tvořili v době, kdy lidová slovesnost bývala živější než dnes, a kteří zmínky o ní začlenili do svých povídek, románů, dramát apod.

c) Navštěvovat **výstavy, přednášky** a podobné akce na dané téma a sledovat příslušné **odborné publikace**.

Nejstarší zmínky o starobylých lidových zvycích evropských národů najdeme zpravidla ve **spisech středověkých křesťanských autorit**, které takové praktiky kárají jako pohanské – tedy pocházející z nábožensky nežádoucího prostředí. Mnohé z těchto zvyků – např. **masopust** v pokročilé fázi zimy – se ovšem udržují **dodnes**.

Nejstarší pohádky byly určeny dětem i dospělým. Nejstarší a také nejrozsáhlejší ucelený pohádkový soubor vytvořili **Arabové** (s využitím i jiných zdrojů) a nazvali jej ***Kniha tisíce a jedné noci*** (arabsky *Kitáb Alf Layla wa-Layla*). Kniha je sjednocena rámcovým příběhem o chytré dívce Šahrazád, která vypráví králi Šahrijárovi nespočetné pohádky, aby ukrotila jeho nespravedlivý hněv (*tisíc a jedna* znamená *více, než je možné spočítat*). Kniha tisíce a jedné noci vznikala v 8. – 17. století. Nejznámějšími jejími pohádkami jsou: ***O Aláddínovi a kouzelné lampě, O Alí Babovi a čtyřiceti loupežnících, O Sindibádu mořeplavci, O barvíři Abú Kírovi a holiči Abú Sírovi***.

Z oblíbených **evropských pohádek** byly nejprve zapsány (ve Francii) ***Červená Karkulka, Šípková Růženka, Kocour v botách, Popelka*** (již r. 1697).

Původní podoba pohádek odpovídala převaze dospělého živlu mezi vypravěči i posluchači. Najdeme tu neuhlazené popisy násilí a např. v *Tisíci a jedné noci* také řadu erotických prvků. V **18. století** se ovšem zapisovatelé pohádek začali zaměřovat na **dětské publikum** a pohádkové texty začali upravovat ve smyslu přímočarého, často zjednodušujícího **výchovného působení**.

Zlatý věk sběratelů lidových pohádek nastal v **19. století**. Průmyslová revoluce tehdy vedla ke **stěhování mnoha venkovských lidí do měst**, což narušovalo rodinné vazby, a pohádky představovaly pouto, které mělo tento trend oslabit. Navíc se profesionální spisovatelé sblížili se světem venkova a získali tak příležitosti k zapisování lidové slovesnosti. Mezi jejími **vypravěči** však byly často zmiňované selské babičky v menšině. Nejhojněji vyprávěli putující řemeslníci, vysloužilí vojáci, tuláci i sečtělí měšťané, kteří se často inspirovali také tištěnými knihami. Proto není dosud jednoznačně vysvětleno, proč různé, často i vzdálené národy mají některé pohádky společné. Snad obdobné životní podmínky vedly ke vzniku podobných dějových osnov, přičemž podrobnosti se začaly sjednocovat až díky putujícím vypravěčům.

Mezi sběrateli pohádek dosáhli největšího významu i proslulosti němečtí jazykovědci **bratři Grimmové, Jacob** (1785 – 1863) a **Wilhelm** (1786 – 1859). Stanovili si za úkol zapsat pohádky **co nejvěrněji**. Jejich pohádkové knihy nám tedy poskytují dobrou představu o původní podobě pohádek, a to i přesto, že v pozdějších vydáních oba sběratelé přece jen poněkud ustoupili požadavkům umělé literatury a pohádky poeticky zjemnili.

Mezi tehdejšími **českými sběrateli pohádek** jsou nejvýznamnější **Karel Jaromír Erben** (1811 – 1870), který zaznamenával původní, autentickou podobu českých pohádek, a **Božena Němcová** (1820 – 1862), která vyslechnuté pohádky poněkud upravovala podle zásad profesionálních beletristů.

Především od 19. století vznikají také **umělé pohádky**: zakladatelem tohoto žánru je dánský spisovatel **Hans Christian Andersen** (1805 – 1875).

Nejstarší zápisy **pověstí** najdeme ve středověkých kronikách. V českém prostředí jsou z tohoto hlediska nejvýznamnější *Kronika Čechů* (12. století), kterou latinsky napsal kněz **Kosmas**, a česky psané knihy *Dalimilova kronika* (14. století; název byl knize přiřknut později na základě mylné identifikace autora) a *Česká kronika* (16. století) od **Václava Hájka z Libočan**. Tyto kroniky obsahují **pověsti národní**, jejichž obecná znalost se podílí na vytváření a udržování národní identity. Kromě toho ovšem existují také **pověsti lokální, regionální apod.**, jejichž zápisy najdeme v mnoha různých zdrojích (v novější době i novinových, časopiseckých apod.).

Nejpopulárnějšími knižními zpracováními českých národních pověstí jsou *Staré pověsti české* od **Aloise Jiráka** (1851 – 1930) nebo stručnější podání *Ze starých letopisů* od Ivana Olbrachta (1882 – 1952), a existuje dokonce i komiksová podoba *Obrázky z českých dějin a pověstí* (kreslíř **Jiří Kalousek**, 1925 – 1986).

Sběratelství **lidových písní** se rozvíjelo v 19. – 20. století. Texty lidových písní podávají věrný obraz především venkovského života – ale existují i lidové písně z prostředí městského, vojenského apod. Lidové písně obsahují a uchovávají také řadu nářečních prvků. Lidové melodie zůstávají bohatým **inspiračním zdrojem pro profesionální skladatele**; v českém prostředí takto vynikli a mezinárodního ohlasu dosáhli zejména **Bedřich Smetana** (1824 – 1884): cyklus symfonických básní *Má vlast*; **Antonín Dvořák** (1841 – 1904): cyklus *Slovanské tance*; **Leoš Janáček** (1854 – 1928): cyklus *Lašské (= Valašské) tance*.

Také v **populární hudbě** někteří profesionálové čerpají z podnětů lidové hudby a často se dokonce stylizují do pozice **lidových pěvců (bardů)**, vyjadřujících obecné nálady lidového publika. V české hudbě to jsou např. **Jaromír Nohavica** (* 1953): hudební album *Divné století*; sourozenci **Hana** (* 1949) a **Petr** (* 1944) **Ulrychovi** s hudební skupinou **Javory**: album *Nikola Šuhaj loupežník*; hudební soubor **Hradišťan** (vedoucí **Jiří Pavlica**, * 1953): album *O slunovratu*; **Iva Bittová** (* 1958): album *Zvon*; skupina **Čechomor**: album *Mezi horami* (lidové písně v moderní instrumentaci); patří sem též skupina **Asonance** (stylizované interpretace irských a skotských lidových písní: album *Království Keltů*).

1-4 Čeští sběratelé lidové slovesnosti

Z jejich folkloristických děl jsou uvedena jen některá, pro stručnost nerozlišujeme díla jedno- a vícesvazková.

František Ladislav Čelakovský (1799 Strakonice – 1852 Praha): Básník, překladatel a folklorista, vysokoškolský profesor. Knihy *Slovanské národní písně*, *Mudrosloví národu slovanského ve příslovích*.

František Sušil (1804 Nový Rousínov /dnes Rousínov; u Brna/ – 1868 Bystřice pod Hostýnem /u Přerova/): Katolický kněz a folklorista, sběratel moravských lidových písní. Kniha *Moravské národní písně s nápěvy do textu vřaděnými*.

Karel Jaromír Erben (1811 Miletín /u Dvora Králové nad Labem/ – 1870 Praha): Básník, folklorista a historik. Knihy *Písně národní v Čechách*, *Sto prstonárodních pohádek a pověstí slovanských v nářečích původních*, *Prstonárodní české písně a říkadla*, *Vybrané báje a pověsti národní jiných větví slovanských*; básnická sbírka *Kytice z pověstí národních*, složená z epických básní – balad, inspirovaných slovanskou lidovou slovesností.

Božena Němcová (1820 Vídeň – 1862 Praha): Spisovatelka a folkloristka. Knihy *Národní báchorky a pověsti*, *Slovenské pohádky a pověsti*.

František Bartoš (1837 Mladcová /dnes součást Zlína/ – 1906 tamtéž): Etnograf (národopisec), folklorista, jazykovědec. Knihy *Nové národní písně moravské s nápěvy do textu vřaděnými* (1882), *Sto lidových písní československých s rozbory a výklady* (1903).

Josef Štefan Kubín (1864 Jičín – 1965 Praha): Spisovatel a folklorista. Knihy *Pohádky z Kladska* (1916), *Kladské písničky* (1925), *Lidové humorky* (1948), *Zlatodol pohádek* (1948 – 1952).

Jiří Horák (1884 Benešov u Prahy – 1975 Martin /Slovensko/): Etnograf, folklorista, jazykovědec. Knihy *Český Honza* (1940; soubor lidových pohádek), *Naše lidová píseň* (1946), *Pohádky a písně Lužických Srbů* (1959).

Karel Plicka (1894 Vídeň – 1987 Praha): Československý fotograf, filmový dokumentarista a muzikolog. Mimořádným způsobem přispěl k zmapování slovenského folkloru. Knihy *Český zpěvník* (1946), *Slovensko vo fotografii Karola Plicku* (1949); poetický dokumentární film *Zem spieva* (1933).

Jan Seidel (1908 Nymburk – 1998 Praha): Český hudební skladatel. Upravoval české vánoční koledy. Kniha *Národ v písni* (1940 – 1945).

Odolen Smékal (1928 Olomouc – 1998 Praha): indolog a československý diplomat v Indii. Kniha indických lidových vyprávění i pohádek *Nejkrásnější zahrada* (1967; s Jiřím Markem).

Milena Hübschmannová (1933 Praha – 2005 Jižní Afrika): česká romistka. Knihy *Romské pohádky* (1973), *Romane gil'a: zpěvník romských písní* (1999, se Zuzanou Jurkovou).

2-3 Pohádky: definice, vznik a nejstarší dochované texty

Pohádka je **prozaický epický text**, který prostřednictvím příběhu zpravidla s **nadpřirozenými prvky** objasňuje **žádoucí, mravnou povahu mezilidských vztahů** v prostředí rodiny či obce.

Zápletka pohádky vychází z mezilidského **konfliktu** vzniklého **narušením všeobecně očekávaných vzorců jednání**. Děj pohádky ukazuje **perspektivní i mylné způsoby řešení**.

Nadpřirozené motivy nebo modelově zjednodušené situace usnadňují snáze proniknout k podstatě konfliktu. Mívají charakter **symbolu**: jsou konkrétním projevem abstraktních, obecných pojmů, vlastností i myšlenek.

V pohádce zpravidla vystupuje kladný **hrdina**, vybavený ideálními vlastnostmi. Překonává překážky, které nakonec téměř vždy vedou ke šťastnému konci. **Doba** ani **prostředí** děje většinou nebývají v pohádkách blíže upřesněny.

Smysl pohádek spočívá v přesvědčení, že **klíčovým zdrojem i oporou kvalitních mezilidských vztahů** jsou **absolutní mravní hodnoty dobra a spravedlnosti**.

Osobitý význam pohádek, jejich vypravování, obměňování i vnímání jsou posilovány a usnadňovány častým používáním **ustálených motivů** (čísla *tři, sedm, dvanáct*) i **jazykových obrátů**: *Bylo nebylo...*; *Za sedmero horami, sedmero řekami a sedmero lesy...*; angl.. *Once upon a time...*), rus. (Žil/a/ byl/a/ = Жил/a/ был/a/), něm. (*Es war einmal...*).

Nejstarší pohádky byly určeny dětem i dospělým. Vedl k tomu jejich symbolický charakter i např. skutečnost, že v minulých staletích lidé sociálně (společensky) dospívali dříve než dnes. V existenci nadpřirozených bytostí i jevů původně věřili také dospělí vypravěči i posluchači. Až zhruba v 18. století se hlavními adresáty pohádkového žánru stávají děti. A teprve v této době vznikají ve větší míře písemné záznamy pohádkových vyprávění.

Nejstarší a také nejrozsáhlejší ucelený soubor pohádek se nazývá **Kniha tisíce a jedné noci** (arabsky *Kitáb alf laila wa-laila*). Zhruba se ustálila v 8. – 12. století a písemnou podobu získala v úplnosti ve **14. století**. Nejstarší vrstva souboru, který čítá několik set příběhů, vznikla patrně v **Íránu (Persii)**, v pohádkách však najdeme i staré vlivy **indické** a novější **arabské**. Hlavní postavou rámcového příběhu je královna Šahrazád, která vypráví svému manželovi králi Šahrijárovi nespočetné pohádky, aby ukrotila jeho nespravedlivý hněv (*tisíc a jedna* znamená *více, než je možné spočítat*).

Překlady sbírky do evropských jazyků existují od počátku 18. století. Nejznámějšími pohádkami *Tisíce a jedné noci* jsou: **Vypravování o 'Alím Babovi a čtyřiceti loupežnicích**, **Vypravování o 'Alá'addínovi a kouzelné lampě**, **Vypravování o Sindibádu Námořním**, **Vypravování o barvíři Abú Kírovi a holiči Abú Sírovi**.

V českém prostředí vyšla *Tisíc a jedna noc* v úplnosti několikrát, naposledy v letech 2001 – 2002. Z výborů přizpůsobených dětskému čtenáři jsou nejznámější úpravy **Františka Hrubína** (1956; ilustrace Jiří Trnka), **Eduarda Petišky** (1971, nově zpracováno 1986) a **Vladimíra Hulpacha** (2006; ilustrace Hedvika Vilgusová).

Z oblíbených **evropských pohádek** byly nejprve zapsány (ve Francii) **Červená Karkulka**, **Šípková Růženka**, **Kocour v botách**, **Popelka** (již r. 1697).

Původní podoba pohádek odpovídala převaze dospělého živlu mezi vypravěči i posluchači. Najdeme tu neuhlazené popisy násilí a např. v *Tisíci a jedné noci* také řadu erotických prvků.

Zapisovatelé pohádek v **18. století** se snažili texty upravit tak, aby odpovídaly žádoucímu vkusu **dětského publika**. Začaly také vznikat pohádky umělé, patřičně uhlazené a mravoučné, které pak zpětně ovlivňovaly samotné vypravěče i zapisovatele.

Zlatý věk sběratelů lidových pohádek nastal v **19. století**. Průmyslová revoluce tehdy vedla ke stěhování mnoha venkovských lidí do měst, což narušovalo rodinné vazby, a pohádky představovaly pouto, které mělo tento trend oslabit. Navíc se profesionální spisovatelé sblížili se světem venkova a získali tak příležitosti k zapisování lidové slovesnosti. Mezi jejími **vypravěči** však byly často zmiňované selské babičky v zřetelné menšině. Nejhojněji vyprávěli putující řemeslníci, vojáci, tuláci, ale také sečtělí měšťané, kteří se často inspirovali také tištěnými knihami. Proto není dosud jednoznačně vysvětleno, proč různé, často i vzdálené národy mají některé pohádky společné. Snad obdobné životní podmínky vedly ke vzniku podobných dějových osnov, přičemž podrobnosti se začaly sjednocovat až díky putujícím vypravěčům.

Bratři Jacob a Wilhelm Grimmové a nejstarší podoba evropských pohádek

Mezi sběrateli pohádek dosáhli největšího významu i proslulosti němečtí **bratři Grimmové, Jacob** (1785 – 1863) a **Wilhelm** (1786 – 1859). Byli významnými jazykovědci, kteří výrazně ovlivnili dnešní podobu němčiny. Věnovali se však také lidové slovesnosti.

Stanovili si za úkol zapsat pohádky co nejvěrněji. Jejich pohádkové knihy nám tedy poskytují dobrou představu o původní podobě pohádek, a to i přesto, že v pozdějších vydáních oba sběratelé přece jen poněkud ustoupili požadavkům umělé literatury i nárokům dobově chápané křesťanské morálky. Pro ilustraci vyberme mezi pohádkami bratří Grimmů jednu z těch drsnějších.

Jacob a Wilhelm Grimmové: Z pohádek o užovce (1812 – 1815)

Jednomu dítěti dávala maminka každé odpoledne misku mléka a šišku bílého chleba k nalámání. Dítě si vždycky odneslo misku na dvůr a tam jedlo. A den jak den, jakmile se pustilo do jídla, vylezla ze skuliny ve zdi užovka, připlazila se až k misce, sklopila hlavu a jedla zároveň s dítětem. Děcko mělo radost, a když se někdy stalo, že užovka hned nepřišla, volávalo na ni: „Pojď se napít, hádečku!“

Užovka se na zavolání také vždy připlazila a začala si na mlíčku pochutnávat. Byla vděčná. Přinášela dítěti z tajného pokladu rozličné krásné věci, lesklé kamínky, perly i zlaté hračky. Pila jen čisté mléko, drobty nechávala. To se dítěti nelíbilo. Jednou se rozzlobilo, popadlo lžičku, uhodilo užovku mírně po hlavě a začalo jí domlouvát:

„Což, užovko, což má malá,
už jsi se mnou ochutnala?
Pusť se do svých drobečků,
pochutnej si na mlíčku!“

Matka stála v kuchyni, zaslechla, že dítě s někým mluví, a když viděla, že dítě bije lžičkou hada, popadla poleno a užovku zabila.

Od té doby se s dítětem stala změna. Dokud s ním užovka jídávala, bývalo vždycky veselé, ruměné a baculaté a rostlo jako z vody. Ale teď začalo blednout, hubnout, chřadnout a zanedlouho začal v noci okolo domu poletovat a houkat sýček a červinka sbírala lupínky a větve na věneček; za pár dní bylo dítě na márách.

Poznámky a vysvětlivky:

červinka (správněji: *červenka*) – drozdovitý pták, hnízdí při zemi v hustých porostech; **máry** – pohřební nosítka; **ruměný** – zdravě červený ve tváři; **sýček** – menší sova, hnízdí v blízkosti lidských obydlí, bývala považována za zvěstovatele tragických událostí.

Božena Němcová (1820 – 1862): Princ Bajaja (1846 – 1847)

Mladý král se musel s manželkou svou rozloučit a odebrati se do boje. Nedlouho po jeho odjezdu porodila královna dvojčata, oba syny. Bylo radovánek po celé zemi až nebylo možná a hned se vypravili poslové, kteří radostnou zprávu králi donést museli. Chlapci byli zdraví a rostli jak buci; než ten, co byl o nějaké okamžení starší, měl se lépe k světu než druhý a tak zůstali, i když trochu povyrostli. Starší byl vždy jen na dvoře, běhal, skákal a sápal se na koníka, jenž s ním byl stejného stáří. Druhý ale nejradiji po měkkých koberecích hopkal, okolo matky se batolil a jinam nevyšel, leč s ní do zahrady; proto také máti prvnímu nepřála, a mladší zůstal jejím mazánkem. Bylo chlapcům sedm let, když se král z boje navrátil a s nevýslovnou radostí matku i děti k srdci přivinul.

„Který je přece starší z nich a který mladší?“ ptal se otec královny.

Ta myslíc, že se ptá manžel proto, by věděl, který má býti nastávajícím králem, podstrčila svého mazánka za staršího. Král miloval sice své děti stejnou mírou, ale když přišli do mládeneckých let, slyšel přece starší jmenovati mladšího budoucím králem a to mu bylo líto tak, že ho život doma omrzelo a on jen do světa toužil. Jedenkrát si svou bolest a litost malému koníkovi stěžoval a povídal mu, že by nejradiji z domu pryč.

Tu mu odpoví kůň lidským hlasem: „Když se ti doma nelíbí, jdi do světa, ale bez otcevo dovolení nechod ani krok. Radím ti však, abys nebral žádného s sebou a na jiného koně nesedal, než na mne. Bude to k tvému štěstí.“

Princ se podivil, že mluví kůň lidským hlasem, a ptal se ho, jak to přichází.

Koník mu odpověděl: „Na to se mne neptej; já chci býti tvým ochráncem a rádcem, dokud mne poslouchati budeš.“

Princ získá rodičovské svolení a s koníkem vyrazí do světa.

Tu se uhnul koník z dráhy, klusal přes pole až k jedné skále, která stála nedaleko pěkného lesíka, a když tam přijeli, kopnul nohou do skály, ona se otevřela a oni vjeli dovnitř. Byla to pěkná pohodlná stáje.

„Nyní mne tady necháš,“ řekl koník k princovi, „a sám půjdeš do blízkého města ke dvoru; musíš se vydávat ale za němého. Král tě do služby přijme, měj se ale na pozoru, ať se nepodřekneš. Když budeš něco potřebovat, nechť je to cokoliv, přijď ke skále, třikrát zaklepej a skála se ti otevře.“

Princ si pomyslel: můj koník je tak moudrý, on jistě ví, k čemu mi to poslouží; vzal své šaty a šel. Přišel do sídelního města, které bylo nedaleko skály, a dal se u krále ohlásit. Král vida, že je němý, slitoval se nad jeho mladostí a podržel ho u sebe. Brzy však viděl, že jej může velmi dobře ke všemu řízení potřebovat. Ať bylo v zámku co bylo, on věděl ve všem rady a celý den po zámku běhal a šukal. Potřeboval-li král písaře, nebylo nad něj šikovnějšího. Všichni ho měli rádi, ale že byl němý a na všecko jen „*ba-jaja*“ odpověděl, zůstalo mu to jméno Bajaja, že ho potom žádný jinak nejmenoval.

Král měl tři dcery, jednu krásnější než druhou. Nejstarší se jmenovala Zdoběna, druhá Budinka a ta nejmladší Slavěna. U těch tří dívek byl Bajaja nejradiji a také měl dovoleno s nimi třebas celý den pobýti. Vždyť byl němý, k tomu tváře smělé až strach a nosil jedno oko zavázané; mohl-li král mysliti, že by se které princezně zalíbil. Princezny ho ale přece měly rády a všude musel s nimi chodit. On jim vil věnce, přinášel kytice, svíjel zlaté nítě, kreslil ptáky a rozličné květiny k vyšívání a to se jim líbilo. Té nejmladší ale sloužil nejradiji, a co pro ni udělal, bylo vždy nejkrásnější, takže ji sestry v žertu škádlily. Slavěna byla učiněná dobrota a nechala si vše od sester líbit.

Idyla netrvá dlouho. Do skal nedaleko města přilétnou tři draci: devítihlavý, osmnáctihlavý a sedmadvacetihlavý. Již kdysi pustošili celou zem a zoufalý král jim tehdy pro budoucnost slíbil své dcery, které byly ještě dětmi. Draci tenkrát odlétli, ale nyní se vracejí a strašným řevem žádají

všechny tři dívky pro sebe. Zámek i město jsou potaženy černým sukem na znamení smutku, král je zoufalý, jeho dcery, blédé a v černých šatech, pláčou a Bajaja hledá pro ně pomoc u svého koníka ve skále.

Pohládl koníkovi lesklou hřívou, políbil mu bílou lysu a řekl: „Koníku milý! Nyní jdu k tobě o radu, a pomůžeš-li mně, budu navždy šťasten.“ Nato začal koníkovi vše, co se v zámku událo, vypravovat.

„O tom o všem vím,“ odpověděl koník, „a proto jsem tě sem přivedl, abys princeznám pomohl. Zejtra časně zrána sem přijď a já ti ostatní povím.“

S velkou radostí běžel Bajaja k zámku a mnohý mu to mohl za zlé pokládati, že je tak vesel; ale na štěstí ho nikdo neviděl. Celý den nevyšel z princezniných pokojů a všelicos vymýšlel, jak by je poněkud potěšil, což se mu ale nepodařilo.

Druhý den ráno ještě za soumraku byl již u skály. Koník ho přivítal a řekl: „Nyní zdvihni pod mým žlabem kámen; a co tam najdeš, to vyndej.“

Bajaja s ochotností poslechl a vyndal z díry, která pod kamenem skryta byla, velkou truhlu. Koník mu poručil, aby ji otevřel, a když i to učinil, vytáhl troje krásné šaty, meč a uzdu na koně. Jedny šaty byly červené, stříbrem a diamanty vyšívané, a co na nich pevného, bylo z lesklého ocele; k tomu bílý a červený chochol. Druhé byly celé bílé, zlatem vyšívané, a brnění a přilbice ze zlata; chochol bílý. Třetí byly ale světlomodré, stříbrem, diamanty a perlami bohatě vyšité; k tomu bílý a modrý chochol. Ke všem třem byl jediný meč, jehož pošva se drahým kamením jen svítila, tak jako uzda na koně.

„Ty troje šaty jsou tvoje, napřed ale vezmi ty červené.“

Bajaja se přistrojil, připjal si meč a uzdu hodil koni přes hlavu.

„To ti povídám, nesmíš se báti a se mne slézt. Jen sekej do té potvory a spolehni se na svůj meč.“ Tak přikazoval koníček, když vyjížděl ze skály.

Zatím bylo v zámku smutné loučení a zástup lidstva vyprovázal ubohou Zdoběnu z města. Již byli nedaleko osudného místa, princezna slezla, a když viděla, že má jít ke skále, padla ve mdlobách na zem. Tu letí zdálí kuň a na něm sedí rytíř s červeným a bílým chocholem. Přijeda až k nim, poručil, aby se lidé odstranili, princeznu odvedli a jeho nechali samotného. S jakou radostí každý ten rozkaz vyplnil, to si můžeme pomyslit; ale princezna nechtěla odejít, ona se chtěla dívat, jaký to konec vezme.

Sotva vstoupili na jeden vrch, již se třesením skála otevřela a devítihlavý drak vylezl ven, ohlížeje se po své kořisti. Tu přiskočí na koníku Bajaja, vytáhne meč a jedním rázem utne tři hlavy. Drak se svíjel, plil oheň a házel sebou, až mu jed daleko široko stříkal, ale princ toho nedbal, sekal, až mu všech devět hlav usekal, ostatní dodělal koník kopytami.

Když drak zahynul, obrátil se princ a ujížděl, odkud přijel.

Zdoběna tedy ani nestačila svému zachránci poděkovat a stejně se dělo i druhý den s Budinkou, pro jejíž záchranu Bajaja – tentokrát ve zbroji s bílým chocholem – zabil draka s osmnácti hlavami. Vždy se však stačil přestrojit a potají vrátit do zámku.

Když se princezna do zámku vrátila, litovali všickni, že udatnému rytíři svou vděčnost prokázati nemohou.

„Já vím, sestry,“ řekla Slavěna, když byly pohromadě, „vy jste rytíře neprosily. Ale já před něho kleknu a tak dlouho budu žádat, aby se mnou šel, až to učiní.“

„Co se směješ, Bajajo?“ ptala se Zdoběna, vidouc usmívající tvář němého. Ale Bajaja začal skákat po pokoji a dával na srozuměnou, že se těší na toho rytíře.

„Blázně, ještě tu není,“ odpověděla Zdoběna.

Třetí den byla vyvezena Slavěna, a tenkrát sám král s ní jel. Srdce se nebohé hrůzou třásl, když pomyslela, nepřijede-li vysvoboditel, že bude draku dána. V tom okamžení strhnul se radostný křik,

že rytíř jede. Tak jako první dva draky, zabil Bajaja i třetího, ač on i kůň jeho mdlobou div neklesli. Tu přistoupil král i Slavěna a prosili rytíře, by s nimi do hradu jel, což on nikterak učiniti nechtěl. Slavěna klekla před ním a chopíc se jeho roucha, prosila tak snažně, tak líbě, že princovi srdce tlouklo. Vtom sebou koník trhl a již nebylo rytíře vidět.

Smutna, že se nemůže svému vysvoboditeli odměnit, vracela se Slavěna s otcem domů. Všickni mysleli, že přivedou rytíře, ale naděje opět je zklamala.

Nyní byli zase všickni šťastni! To ale netrvalo dlouho a nový zármutek jim nastal. Jednoho dne dostal král vyzvání od sousedního krále k válce. Ulekl se toho král velice, neboť věděl, že je soused mnohem silnější. Hned tedy rozepsal listy a poslové se rozlítli na vše strany, by sezvali knížata a velké pány ke královskému dvoru na sněm. To se stalo v rychlosti a panstvo se sjelo co nevidět. Král jim svou stížnost přednesl a o pomoc je prosil, podávaje za odměnu své dcery. Kdož by se byl za takovou odměnu zdráhal? Všickni se rozjeli a slíbili, že se v určitý den s vojsky svými dostaví. Nyní se chystalo vše k boji a král sám chtěl své vojsko do pole vésti.

Válka vypukla s nebyvalou krutostí. Královo vojsko sláblo, až nastal den rozhodující bitvy. To se však již Bajaja vytratil ze zámku a spěchal do skály ke svému koníkovi.

Celou noc dával král rozkazy a vypravil také posly k dcerám s nařízením, co se státi má, kdyby prohráli. Ráno se odevzdali do ochrany Boží a stavěli se v šiky. V tom okamžení zavzněly trouby, zbraně začaly řinčet, střely lítat, a křik a lomoz se rozléhal po širém údolí. Tu se octne mezi nepřáteli jinoch v bílých šatech, zlaté přilbici s bílým chocholem. Seděl na malém koni a v ruce držel ohromný meč, kterým tak nerázně do nepřátel sekal, že nemyslili jináče, než že to zlý duch kyjem do nich mlátí. Tu se vzpamatovalo i královské vojsko a statnému hrdinovi po boku se postavilo. Vkrátce couvali nepřátelé, a když bílý rytíř jich vůdce zabil, rozprášili se jako stádo bez pastýře.

Král se s vojskem vrátil domů jako vítěz.

Když slyšely princezny, že jich vysvoboditel opět otcí v boji pomohl, nerády svolily k tomu, státi se manželkami knížat, neboť se domnívaly, že by mohl přece rytíř pro některou přijíti. Ovšem nevěděla žádná, je-li hezký nebo ne, protože ho v tváři neviděly, ale každá si jej malovala jako anděla.

Král byl na rozpacích, jak to má s odměnou vyvésti. Každý z knížat pomáhal mu, co síla postačovala, a všickni se ve válce statečně drželi. Komu dcery dáti? I vymyslel si jeden prostředek, kterým by všem vyhověl, a potom vešel ke knížatům, řka: „Přátelé milí! Já řekl, kteří mně nejvíce pomáhati budou v té válce, těm že moje tři dcery za manželky dám. Vy jste mi ale všickni věrně pomáhali, a proto chci takto učinit, bych žádnému neukřivdil. Postavíte se do řady a moje dcery shodí s balkonu dolů každá zlaté jablko; ke komu se to jablko dokotálí, ten se stane manželem té princezny. Jste s tím spokojeni?“

Všickni že ano. Král to oznámil princeznám a ty s tím musely býti též spokojeny, by nenechaly otce v hanbě. Skvostně se přistrojily, každá vzala do ruky zlaté jablko a šla na balkon, pod nímž stáli v řadě knížata a páni. Mezi diváky zrovna u samých ženichů stál Bajaja. Nejdříve hodila jablko Zdoběna; kotálelo se, kotálelo, a zrovna k nohous němého. Ale Bajaja se uhnul, a ono se kulilo k jednomu hezkému knížeti, který je s radostí zdvihl a ze řady vystoupil. Nyní hodila Budinka a jako dříve kotálelo se i druhé k nohous Bajajovým; ale zase je němý tak šikovně odmrštil, že se zdálo rovnou cestou běžeti k druhému sličnému pánu, který je zdvihl a s toužebností k balkonu na hezkou nevěstu pohlížel. Nyní házela Slavěna; ale tenkrát se Bajaja jablíčku neuhnul, nýbrž s radostí je zdvihl, běžel nahoru, před princeznou klekl a její ruku líbal. Ale ona se mu vytrhla, utekla do svých

pokojů a hořce plakala, že si musí vzít něměho. Král se zlobil, knížata reptali, ale co se stalo, stalo se a nedalo se napravit. Nato byla hostina a po hostině mělo být rytířské potýkání, při kterémž měla dávat ceny jedna nevěsta. Při hostině seděla Slavěna jako zaražená a slova nepromluvila; ženicha Bajaju nebylo vidět a král myslil, že snad pohněván utekl. Všichni nebohou litovali, a chtějí ji trochu z toho vyrazit, prosily, by ona ceny rozdávala.

Slavěna konečně svolila. Již seděli páni okolo zábradlí, již se sokové potýkali a jeden druhého přemáhal, tu oznamuje hlásný, že stojí venku rytíř na malém koni, žádaje, aby byl ke hře připuštěn. Král kynul, že ano. Tu vjede na plan rytíř v modrém a stříbrném šatu, na stříbrné přílbici bílý a modrý chochol. Princezny by byly málem vykřikly, vidouce postavu a koně statného vysvoboditele. Rytíř se poklonil paním a začal se s knížaty potýkat; ale co jich bylo, on je všechny přemohl a zůstal sám vítězem. Slavěna sešla k němu a nesla zlatý pás. Rytíř se před ní na kolena snížil a ona mu pověsila na krk pás, který sama vyšívala. Ruce se jí třáslly a tváře jí hořely; i nevěděla, zdali slunce tak pálí, anebo ohnivě zraky krásného rytíře. Oči sklopíc, slyšela jen sladká slova: „Nevěsto krásná, ještě dnes tě uhlídám.“

Král a obě nevěsty sešli dolů, by rytíře zadrželi a jemu za vše se odsloužili. Ale on políbil v letu Slavěně ruku a vtom zmizel. Ta myslila na slova, které jí pošeptal. Zase byly hody, a jen Slavěna seděla ve svém pokoji a nechtěla mezi hosti.

Měsíc vysvítal a od skály nesl koník naposled svého pána. Když ho donesl až k hradu, skočil Bajaja dolů, políbil mu krk a lysu a koník mu zmizel s očí. Nerad ztratil náš rytíř věrného přítele, ale za to ho čekala sladší náhrada.

Zamyšlena seděla Slavěna a myslila, že již sotva rytíř přijde; tu otevře panna dvěře a povídá, že chce Bajaja s princeznou mluvit. Slavěna neodpověděla a hlava jí sklesla do polštářů. Vtom ji vezme někdo za ruku, ona zvedne hlavu a vidí před sebou krásného hrdinu, svého vysvoboditele.

„Hněváš se na tvého ženicha, že se před ním skrýváš?“ ptal se Bajaja.

„Proč se mne na to ptáš, vždyť nejsi můj ženich,“ šeptala Slavěna.

„Jsem, panno, před tebou stojí němý Bajaja, který tobě kytky vázal, od smrti vysvobodil tebe i tvé sestry a otcí ve válce pomohl. Já jsem tvůj ženich!“

Že se Slavěna na něho nehněvala, mohl by každý ujistit. Za hodnou chvíli potom rozlítly se dvěře u hodovní síně a do nich vkročí Slavěna s rytířem v bílém šatu a zlaté přílbici, představujíc ho otcí co svého ženicha, něměho Bajaju! Otec se radoval, hosté se divili a sestry po očku hleděly. Teprv nastala pravá veselost a pilo se na zdraví zasnoubenců až do bílého rána. (...)

Božena Němcová, Národní báchorky a pověsti, II, Praha 1950, s. 136 – 146.

Poznámky a vysvětlivky:

lysa – lysina; **plít** – plivat; **pošva** – pochva; **smědý** – snědý, tmavohnědý; **šukat** – účelně se pohybovat z místa na místo (porovnej: polsky *szukać* i německy *suchen* = *hledat*).

Otázky a úlohy

Charakterizujte princeznu Slavěnu. Kolik jí může být let? Jaké má povahové vlastnosti? Jak se chová k Bajajovi a o čem její chování svědčí? Proč je vylíčena právě takto? K jakému čtenářstvu (z jakého prostředí a z jaké společenské vrstvy) se pohádka obrací?

Karel Jaromír Erben (1811 – 1870): Zlatovláska (asi 1844)

Byl jeden král, a byl tak rozumný, že i všem živočichům rozuměl, co si povídali. A poslouchajte, jak se tomu naučil. Přišla k němu jednou nějaká stará babička, přinesla mu v košíku hada a povídá, aby si ho dal ustrojít; když ho sní, že bude všemu rozumět, co které zvíře v povětrí, na zemi i ve vodě mluví. Tomu králi se to líbilo, že bude umět, co nikdo neumí, dobře babičce zaplatil a hned poručil sloužícímu, aby mu tu rybu k obědu připravil: „Ale,“ prý, „ať jí ani na jazyk nevezmeš, sic mi to svou hlavou zaplatíš!“

Jiříkovi, tomu sloužícímu, bylo divné, proč mu to král tak tuze zapověděl. „Jakživ jsem takové ryby neviděl,“ povídá sobě sám, „vypadá zrovna tak jako had! A jaký by to byl kuchař, aby ani neokusil, co strojí?“ Když to bylo upečeno, vzal koustíček na jazyk a pochutnával. Vtom slyší kolem uší něco bzučet: „Nám taky něco! nám taky něco!“ Jiřík se ohlíží, co to? a nevidí než několik much, co v kuchyni lítaly. Tu zas venku na ulici někdo siplavě volá: „Kampák? kampák?“ A tenčí hlasy odpovídají: „Do mlynářova ječmene, do mlynářova ječmene.“ Jiřík koukne oknem a vidí housera s hejnem hus. „Aha!“ povídá, „taková je to ryba?“ Už věděl, co je. Čerstvě vstřel ještě jeden drobet do úst a pak hada donesl králi, jako by nic nebylo.

Po obědě poručil král Jiříkovi, aby mu osedlal koně, že se chce projet, a on aby ho doprovázel. Král jel napřed a Jiřík za ním.

Když jeli po zelené louce, poskočil Jiříkův kůň a zařehal: "Hohohoho, bratře! mně je tak lehký, že bych chtěl přes hory skákat!" – „Což je o to,“ povídá druhý, „já bych taky rád skákal; ale na mně sedí starý: skočím-li, svalí se na zem jako měch a srazí si vaz.“ – „Ať si srazí, co z toho?“ řekl Jiříkův kůň, „místo starého budeš nosit mladého.“ – Jiřík srdečně se té rozmluvě zasmál, ale jen tak potichu, aby král nevěděl. Ale král taky dobře rozuměl, co si koníci povídali, ohlédl se a vida, že se Jiřík směje, ptá se: „Čemu se směješ?“ – „Ničemu, královská Jasnosti! jen mi tak něco připadlo,“ vmlouval se Jiřík. Starý král však už ho měl v podezření, a koňům už taky nedůvěřoval; obrátil a zas domů.

Když přijeli do zámku, poručil král Jiříkovi, aby mu nalil do sklenice vína: „Ale tvá hlava za to,“ povídá, „jestliže nedoleješ anebo přeलेješ!“ – Jiřík vzal konvici s vínem a leje. Vtom přiletěli oknem dva ptáčekové; jeden druhého honil, a ten, co utíkal, měl tři zlaté vlasy v zobáčku. „Dej mi je,“ povídá ten jeden, „však jsou moje!“ – „Nedám, moje jsou! já si je zdvihl.“ – „Ale já je viděl, jak upadly, když se zlatovlasá panna česala. Dej mi aspoň dva.“ – „Ani jednoho.“ – Tu ten druhý ptáček za ním a ty zlaté vlasy pochytil. Když se tak o ně letmo tahali, zůstal každému v zobáčku jeden a třetí zlatý vlas upadl na zem, jen to zazvonilo. Vtom se Jiřík po něm ohlédl a přelil. – „Propadls mi životem!“ vykřikl král; „ale chci s tebou milostivě naložit, když té zlatovlasé panny dobudeš a přivedeš mi ji za manželku.“

Co měl Jiřík dělat? Chtěl-li svůj život zachovat, musil pro pannu, ačkoli ani nevěděl, kde jí hledat. Osedlal si koně a jel kudy tudy.

Na své cestě Jiřík třikrát pomůže zvířatům v nouzi. Zachrání mravence před hořícím keřem, nasytí opuštěná krkavčí mláďata a od rybářů vykoupí chycenou zlatou rybu a pustí ji zpět do moře. A právě rybáři mu prozradí, že Zlatovláska je dcerou krále, který vládne z křišťálového zámku na ostrově v moři. Dodají ještě, že ostrovní král má dcer celkem dvanáct, ovšem Zlatovláska je jen jedna z nich.

Když byl Jiřík na ostrově, šel do křišťálového zámku prosit krále, aby svou zlatovlasou dceru dal jeho panu králi za manželku. – „Dám,“ řekl král, „ale musíš si ji vysloužit: musíš za tři dni tři práce udělat, co ti uložím, každý den jednu. Zatím si do zejtrka můžeš odpočinout.“

Úkoly nejsou z nejlhčích. Jiřík musí sesbírat Zlatovlásčiny perly, rozkutálené ve vysoké trávě na louce, najít zlatý prsten, který Zlatovláska ztratila v moři při koupání, a konečně přinést živou a mrtvou vodu. Pomůžou však mravenci, zlatá ryba i krkavci a Jiřík ve zkoušce obstojí.

Jiřík byl rád, že se mu tak dobře poštěstilo, a pospíchal k zámku. Kraj lesa viděl od jedle k jedli rozpjatou pavučinu, prostřed pavučiny seděl velký pavouk, cucal mouchu. Jiřík vzal tykvici s mrtvou vodou, postříkl pavouka, a pavouk se svalil na zem jako zralá višně, byl mrtev. Potom postříkl mouchu z druhé tykvice živou vodou, a moucha začala sebou házet, vyškřábala se z pavučiny ven a fuk do povětří. „Tvé štěstí, Jiříku! žes mě vzkřísil,“ bzučela mu kolem uší, „však beze mne sotva bys uhodl, která z dvanácti je Zlatovláska.“

Když král viděl, že Jiřík tu třetí věc taky dokázal, řekl, že mu svou zlatovlasou dceru dá. „Ale,“ prý, „musíš si ji sám vybrat.“ – Potom ho vedl do jedné velké síně, tam uprostřed byl kulatý stůl a kolem stolu sedělo dvanáct krásných panen, jedna jako druhá; ale každá měla na hlavě loktušku dlouhou až na zem, bílou jako sníh, takže nic nebylo vidět, jaké má která vlasy. – „Tuhle jsou mé dcery,“ povídá král; „Uhodneš-li, která z nich je Zlatovláska, získal jsi ji a můžeš ji hned s sebou odvést; pakli neuhodneš, není ti souzena, musíš odejít bez ní.“ – Jiřík byl v největší ouzkości, nevěděl, co si počít. Vtom zašeptalo mu cosi do ucha: „Bz – bz! Jdi okolo stolu, já ti povím, která to je.“ Byla to moucha, co ji vzkřísil Jiřík živou vodou. „Tahle panna to není – ta taky ne – ta taky ne – – tahle je Zlatovláska!“ – „Tuto dceru mi dej!“ vykřikl Jiřík, „tu jsem vysloužil svému pánu.“ – „Uhodls,“ řekl král, a panna hned taky vstala od stolu, odhrnula loktušku, a zlaté vlasy plynuly jí hustými prameny z hlavy až na zem, a bylo od nich tak jasno, jako když ráno slunéčko vyjde, až Jiříkovi oči zacházely.

Potom dal král na cestu své dceři, jak se sluší a patří, výpravu, a Jiřík odvezl ji svému pánu za nevěstu. Starému králi se oči jiskřily a poskakoval radostí, když Zlatovlásku viděl, a hned poručil, aby se přípravy dělaly k svatbě. „Chtěl jsem tě sice dát oběsit pro tvou neposlušnost, aby tě krkavci snědli,“ povídá Jiříkovi; „ale žes mi tak dobře posloužil, dám ti jen sekyrou hlavu srazit a pak tě dám počestně pochovat.“ – Když Jiříka odpravili, prosila Zlatovláska starého krále, aby jí toho mrtvého služebníka daroval, a král nemohl toho své zlatovlasé nevěště nijak odepřít.

Potom ona srovnala hlavu Jiříkovi k tělu, pokropila ho mrtvou vodou a tělo srostlo s hlavou, takže po ráně ani památky nezůstalo; pak ho pokropila živou vodou, a Jiřík zase vstal, jako by se byl znovu narodil, čerstvý jako jelen a mladost jen se mu z tváří svítila. „Och, jak jsem to tvrdě spal!“ povídá Jiřík a mnul si oči. – „Ba věru, tvrdě jsi spal,“ řekla Zlatovláska, „a kdyby mne nebývalo, na věky věků bys byl se neprobudil!“ Když starý král viděl, že Jiřík zas ožil a že je mladší a krásnější, než prve byl, rád by byl taky tak ještě zas omládl. Hned poručil, aby ho taky sřali a pak tou vodou pokropili. Sřali ho a kropili živou vodou pořád, pořád, až ji všecku vykropili; ale hlava nijak mu nechtěla k tělu přirůst; potom teprv začali mrtvou vodou kropit, a v okamžení přirostla; ale král byl zase mrtev, protože už neměli živé vody, aby ho vzkřísili. A poněvadž království bez krále nemohlo být a nikoho tak rozumného neměli, aby všem živočichům rozuměl jako Jiřík, udělali Jiříka králem a Zlatovlásku královnou. *Karel Jaromír Erben, Pohádky, Praha 1989, s. 37 – 42.*

Druhy pohádek:

a) Pohádky kouzelné:

Nejrozsáhlejší a nejznámější námětový okruh pohádek, je postaven na **konfrontaci světa lidského a svět nadpřirozeného** – přítomného jak **paralelním prostředím** (čarovné země, podzemní říše apod.), tak **bytostmi** (draci, kouzelníci, čarodějové, víly, divoženky, mluvící zvířata, v českých pohádkách oblíbený kouzelný dědeček apod.) nebo **rekvizitami** (divotvorné byliny, sedmimílové boty, fazole rostoucí do nebe apod.).

Bratři Grimmové: Sněhurka a sedm trpaslíků, Jeníček a Mařenka; Božena Němcová: Princ Bajaja, O Popelce, Neohrožený Mikeš, O Slunečniku, Měsíčniku a Větrníku, Sedmero krkavců; Karel Jaromír Erben: Zlatovláska, Tři zlaté vlasy děda Vševeda, Dlouhý, Široký a Bystrozraký, Pták Ohnivák a liška Ryška; Jiří Horák: série pohádek o Honzovi.

b) Pohádky zvířecí

Vystupují v nich **zvířata jako hlavní nositelé děje**; uvažují, mluví i jednají jako lidé, ovšem pohybují se ve svém **přirozeném, přírodním prostředí**.

Poznámka: Zvířecí pohádka má blízko k bajce, která se však v některých směrech liší: mívá jednodušší děj, vyskytuje se tam užší okruh zvířecích postav, z nichž každá ztělesňuje jednu povahovou vlastnost (lev sílu a vznešenost, liška chytrost, osel hloupost...), zpravidla v bajce najdeme výslovně vyjádřené mravní naučení.

Božena Němcová: Pohádka o slepičce a kohoutkovi; Karel Jaromír Erben: Král tchoř; bratři Grimmové: Zvířátka a Petrovští.

c) Pohádky legendární

Z legendárních pohádek jsou nejpopulárnější ty, které vyprávějí, jak **Pán Ježíš a svatý Petr chodili po světě**. Putovali samozřejmě také po Českých zemích, potkávali obyčejné lidi s povahami našich současníků a prožívají příhody, v nichž se odrážejí naivní (až dětsky prosté) lidové představy o podstatě křesťanského života (*legenda = středověký příběh o významných křesťanských osobnostech*).

Jiné oblíbené legendární pohádky vyprávějí o **putování duší zemřelých lidí do nebe**. Méně často v pohádkách vystupují postavy světců.

Jak stvořil Kristus na Slovácku víno

Tož, jak chodil Kristus a ešče aji svatý Petr po zemi, tož zablúdili aji k nám, na Slovácko, na to Podlužácko. A jak šli tím krajem – nemáme žádné kopce, enem samá rovina širá – horko bylo, a tož oni byli umoření, zpotění. Povídá Petr, že:

„Co jím dáme, tým Slovákom, na obveselení, na potěšení? Tak pracujú do umdlení, enem ten skřivánek jím neco zazpívá, tož dajme ím neco. Hanáci, ty majú svoju režnú, Valaši, ty majú pálenku, a Slováci nemajú nic.“

A tak Kristus vzál svoju hŕľ, zarazil ju do země a naráz začaly z téj hole vyrážat a rašit lístky. Tak už to šecko zráló, hrozny už sa modřaly.

„A tož, milý Petře, tož toto dáme Slovákom na obveselení.“

Tak přešel čas, Slováci k tomu došli, podívali sa, co je to, až na to potom došli, co z toho bývá: Víno, no!

Tož teda, ty dvá zasěj po čase zablúdili na to Slovácko, dójdú k hospodě a tam jakýsi rámus veliký. A svatý Petr, že co je to, a ide sa podívat, co je to za rámus. Nahlédne do téj hospody skrz okno a vidí, oni sa tu prali. Oni sa napili vína. A tož, jak sa dívá do toho okna, tož jedna noha vylétla

skrz to okno a tož ho praštila po téj svatěj hlavě. Tak sa teda zebral a ide ke Kristovi, drží sa za hlavu a že sa šel enem podívat a dostál nohú po hlavě.

„No ano, milý Petře,“ povídá Kristus, „cos chtěl pro tých Slovákú mět, to máš. Nic si nestěžuj!“

Tož teda, tak u nás to víno zobecnělo. A pije sa ho u nás moc. Žádná kořalka, ani pálenka. Enom víno!

Česká lidová slovesnost. Výbor pro současného čtenáře, Praha 1990, s. 312 – 313.

Poznámky a vysvětlivky:

Podlužácko – správněji *Podluží*, nejjižnější část Slovácka, zhruba mezi Hodonínem a Břeclaví; **režná** – lihovina vyrobená pálením (destilací) žita a přidáním bylinné směsi.

Otázky a úlohy

1. V čem se liší Petrův způsob myšlení od Ježíšova?
2. Zformulujte alespoň 5 odlišností slováckého nářečí od spisovné češtiny.

d) Pohádky novelistické

Novelistické pohádky mají s běžnou představou o pohádce nejméně společného. **Chybějí nadpřirozené prvky** (nebo jsou zastoupeny jen okrajově) a výjimečnost děje spočívá v základní zápletce. Ta je vystavěna tak, aby nechala **výrazně vyniknout převaze hlavního hrdiny**, jímž je **obyčejný, prostý člověk**, nad lidmi hloupými, chamtivými apod. Tyto pohádky bývají **humorně zabarveny** a často zesměšňují vážené a vysoce postavené osoby (jako námět se tu však vyskytují i manželské spory). Zakončeny jsou pointou [poentou], tedy výrazným a překvapivým závěrem (francouzsky *pointe* [puent] = *špička, hrot*). Tím se přibližují vtipu, anekdotě. Jejich název je však odvozen od pojmu *novela* = *epický prozaický text středního rozsahu, kde je pozornost výrazně soustředěna na vypointovaný, napínavý děj, a popisné složky jsou potlačeny*.

Pro příklad novelistické pohádky se podívejme do západočeského pohraničního kraje nazývaného Chodsko.

Karel Dostál – Vladislav Stanovský: O mlsné selce

V Draženově byl sedlák a ten měl ženu, no, dělala si, co chtěla, a jedla by jenom kanárčí jazyčky a kohoutí mlíko. A sedlák, ten si nechal všechno líbit, měchýřem by ho zastrašil.

Jednou takhle v neděli odpoledne přišel k tomu sedlákovu na návštěvu kmotr z Oujezda.

„A to jsou k nám hosti,“ vítá ho sedlák. „Čímpak tě, kmotře, uctíme?“ A řek ženě, aby honem upekla tři holoubata.

A protože měl ještě nějaké řízení u rychtáře a kmotr se chtěl taky podívat do hospody a popovídat si se sousedy, rozešli se a že přijdou, až selka ta holoubata upeče.

Selka zadusila tři holoubata, oškubala, vykuchala, podnadila a dala na pekáč. A za chvílku byl statek plný vůně. A sedlák někde klábosí u rychtáře, a kmotr, pardyje krambambule, v hospodě

prohání zelené, žaludy, herce, kule.

„A co, když nejdou, ochutnám aspoň tohle křidýlko,“ řekla si selka a uloupila z jednoho holouběte křidýlko a snědla. „Beztak jedno holoubě bude pro mne.“

A po křidélku uloupila stehýnko, a po stehýnku snědla prsíčka, po jednom holoubátku druhé, a pak už to bylo stejně jedno, a tak dojedla i to třetí.

A jen ho dojedla, koukne a kmotr už jde z hospody. Co teď, propána? Strčila honem pekáč do trouby a utíkala na dvůr.

„Kmotře, pro všechny svaté vás prosím, honem utečte! Sedlák se snad zbláznil, všude vás shání, že vám uřeže uši!“

„A co by?“ divil se kmotr. „Však jsem mu nic neudělal.“

Ale když viděl, jak je selka celá z toho zjančená, vyšel radši za humna a pospíchal domů, do Oujezda.

A vtom už přišel taky sedlák, hned si vzal nůž, a kde že je kmotr a kde holoubata, že už se mu na ně sliny sbíhají.

„Ani se neptej!“ povídá mu selka. „Ještě se celá třesu zlostí. Představ si, že jsem si odběhla jenom do komory a zatím ten šelma kmotr ukrad z pekáče všecka tři holoubata a utek s nima přes humna domů.“

„To bych do něho jaktěživ neřek,“ divil se sedlák. „Ale je to šibal! A já se na ta holoubata tak těšil. No aspoň kousek mi musí dát!“

Sedlák natáh nohy, přeskočil plot a tak jak byl i s nožem se pustil za kmotrem a křičel:

„Ty šelmo, ty šibale, ty kunte, aspoň kousek mi dej, aspoň kousíček!“ a mával na něho nožem.

To se rozumí, když ho kmotr viděl rozvztekaného s nožem, utíkal ještě víc a sedlák ho nedohonil.

A mlsná selka se jen oběma smála.

Jak se říká, běda tomu dvoru, kde poroučí kráva volu.

Karel Dostál – Vladislav Stanovský, Byl jednou jeden nebo nebyl, Plzeň 1967, s. 115 – 116.

Poznámky a vysvětlivky:

herce – srdcová barva v kartách (něm. *das Herz* = *srdce*); **humna** – pozemek za stodolou; **podnadit** – podkládat.

Úloha

Najděte v textu jevy příznačné pro ústně vyprávěný příběh.

e) Umělé (moderní autorské) pohádky

Představují vývojově **nejmladší** podobu žánru. Od pohádek lidových se liší zejména v těchto bodech:

1. Jsou psány **přímo pro dětského** (nebo poněkud dospívajícího) **čtenáře**;
2. Mají hrdiny, s nimiž se předpokládáný cílový čtenář může snadno **ztotožnit**;
3. Motivy **drastické** (či erotické) tu buď **nejsou** vůbec, nebo jen v míře přijatelné pro očekávané čtenářské publikum;
4. Děj se odehrává v **soudobém (moderním) světě**, i nadpřirozené síly či prvky jsou **polidštěny**, většinou mají také své všední slabosti;
5. Důležitou roli hraje **humor**, často je postaven na kontrastu mezi strohým rozumářstvím či prospěchářstvím dnešní společnosti a poetickým, hravým světem pohádek;
6. Příběhy se často blíží (nepohádkové) **literatuře pro děti a mládež**.

Ve vědomí světové čtenářské veřejnosti je zakladatelem umělé pohádky dánský spisovatel **Hans Christian Andersen** (1805 – 1875). Mnohé z jeho pohádek jsou dnes řazeny vedle pohádek lidových, protože s nimi mají společného více, než se v žánru umělých pohádek stalo později zvykem. Mezi Andersenovy nejslavnější příběhy patří *Císařovy nové šaty*, *Děvčátko se sirkami*, *Křesadlo*, *Malá mořská víla*, *Ošklivé kačátko*, *Princezna na hrášku*, *Sněhová královna*.

V anglosaském světě je ceněn průkopnický přínos **Lewise Carrola** (1832 – 1898; kniha *Alenka v kraji divů*), světové obliby dosáhla také Švédka **Astrid Lindgrenová** (1907 – 2002; *Pipi Dlouhá punčocha*).

Knihy umělých pohádek vděčí za svůj vznik i spisovatelům většinově orientovaným na dospělé čtenáře: např. **Oscaru Wildeovi** (1854 – 1900; *Šťastný princ*) nebo **Antoine de Saint-Exupérymu** (1900 – 1944; *Malý princ*),

v české literatuře **Josefu Čapkovi** (1887 – 1945; *Povídání o pejskovi a kočičce...*), **Karlu Čapkovi** (1890 – 1938; *Devatero pohádek...*), **Karlu Poláčkovi** (1892 – 1944/1945; *Edudant a Francimor*), **Vítězslavu Nezvalovi** (1900 – 1958; *Anička skřítek a Slaměný Hubert*), **Janu Werichovi** (1905 – 1980; *Fimfárum*). Z českých spisovatelů, kteří se na umělé pohádky naopak specializovali, můžeme uvést **Jana Karafiátu** (1846 – 1929; *Broučci*), **Václava Čtvrťka** (1911 – 1976; *Rumcajs*) nebo **Miloše Macourka** (1926 – 2002; *Mach a Šebestová*).

Protože se však nejedná o součást lidové slovesnosti, podrobněji se umělým pohádkám v tomto tematickém celku věnovat nebudeme.

2-4. Pověsti

Co to je pověst

Pověst je další oblíbený prozaický epický žánr lidové slovesnosti. Podobně jako pohádka bývá spjata s **působením nadpřirozených sil** (i zde ovšem existují výjimky). Na rozdíl od pohádky pověst **výrazně usiluje o věrohodnost**. Nechybějí tu **přesné údaje místní i časové**, příběh navazuje na **konkrétní historické souvislosti**. Pověsti se vyznačují **vírou v mravní světový řád**, jehož respektování přináší člověku prospěch, ale jehož porušení vede ke zkáze (v pověstech šťastný konec nebývá pravidlem). **Dějová osnova pověsti** je ve srovnání s pohádkou **jednodušší**, i **vypravěčský styl** bývá **střídmější**. Navíc mnohé pověsti získávaly **písemnou podobu** poměrně záhy, mnohdy již před několika staletími zásluhou středověkých a raně novověkých **kronikářů**, a jsou tedy vzdálenější š'avnatému podání lidových vypravěčů. Mnohokrát se však stalo, že lidové pověsti posléze zpracovali profesionální spisovatelé, kteří je patřičně **zbeletrizovali** (doplnili je o odborné poznatky dějepisců, prohloubili charakteristiky postav, někdy sáhli i ke zveršování apod.).

Pověsti lze třídit různými způsoby. Nejčastěji se uvádějí tyto **druhy pověstí**:

1. Pověsti národní: pojednávají o (domnělém) vzniku národa či státu nebo o klíčových postavách či událostech národních dějin; *Příklad: Pověst o české kněžně Libuši a o jejím manželu Přemyslu Oráči.*

2. Pověsti legendární: obsahují lidové podoby příběhů s náboženskou tematikou, např. o světcích a světících – význačných postavách křesťanského života, které jsou (údajně) nadány nadpřirozenými schopnostmi; *Příklad: V poutním kostele v pošumavském Kájově je cenná socha Panny Marie. Vypráví se, že jeden mnich, který věřil v její zázračné schopnosti, byl na své pouti do kájovského kostela přepaden lupiči, kteří mu usekli hlavu. Zkrvavená a zablácená hlava se však kutálela až ke kostelnímu vchodu, kde se u nohou tamějšího kněze ještě vyzpovídala ze všech svých hříšných vin a zavřela oči teprve, když jí kněz udělil rozhřešení (Boží odpuštění hříchů). Mnichova hlava i tělo jsou prý dodnes pohřbeny na kájovském hřbitově.*

3. Pověsti lokální a regionální: vztahují se k pozoruhodným místům, která poutají pozornost svou podobou nebo souvisejícími historickými událostmi či osobnostmi; *Příklad: Pověsti o přízračné Bílé paní z některých jihočeských hradů a zámků.*

4. Pověsti etymologické: pokoušejí se objasnit (často naivním, poetickým, ale neodborným způsobem) původ místních názvů, zejména těch neobvyklých; *Příklad: Město Jihlava má své jméno odvozené od slova ježek (něm. der Igel) a prý je to proto, že při budování městských hradeb bylo nalezeno velké množství ježků. Ve skutečnosti ovšem město převzalo starší název řeky, nad níž vzniklo; řeka byla pojmenována podle ostrých, jako bodliny špičatých kamenů v řečišti.*

5. Pověsti erbovní a rodové: vztahují se k původu rodových či městských znaků (erbů) nebo podávají příznačný příběh z dějin erbovního (šlechtického) rodu. *Příklad: Pověst o městském znaku Pardubic (stříbrná přední polovina koně v červeném poli): český král Vladislav I. udělil tento erb jednomu ze svých bojovníků (byl z rodu pozdějších pánů z Pardubic), který při dobývání italského města Milána unikl na poslední chvíli městskou bránou, ačkoli padající mříž spuštěná obránci mu rozpůlila koně.*

Písemné záznamy českých pověstí jsou v mysli čtenářské veřejnosti nepochybně spjaty především se jménem **Aloise Jiráka** (1851 – 1930): kniha *Staré pověsti české* (1897).

Připomeňme si však také, Nyní si připomeňme, že v Českých zemích se uplatnila i slovesnost jiných kultur než kultury jazykově české. S Prahou jsou spjaty také pověsti týkající se tamější židovské čtvrti. Ta přiléhala k severovýchodnímu okraji Starého Města, začínala kousek za Staroměstským náměstím a sahala téměř k Vltavě. Velká část jejích stavebních památek byla na konci 19. století zničena v souvislosti s modernizační přestavbou, jejíž osou se stala zcela nová Pařížská třída.

K významným postavám (nejen) pražské židovské historie patří **rabín** (duchovní vůdce) **Jehuda Liva (Löw) ben Becalel** (1525? – 1609), nejproslulejší židovský učenec vůbec: je autorem mnoha filozoficko-náboženských spisů, usiloval také o kvalitnější školství. Dvacet let (1553 – 1573) byl vrchním moravským rabínem se sídlem v jihomoravském Mikulově a pak přesídlil do Prahy, kde se posléze stal vrchním pražským rabínem. V Praze prožil téměř celou éru panování římského císaře a českého krále Rudolfa II., za jehož vlády se Praha opět stala – po dlouhé době – jedním z evropských kulturních center. V r. 1592 císař Rudolf II. přijal rabbi Löwa k soukromé audienci, což bylo považováno za neobvyklé.

Rabbi Löwovi (zvanému též Maharal) bývá přisuzováno stvoření umělého člověka, golema. V judaistické (židovské náboženské) tradici hrají texty o možném stvoření golema významnou roli. Z různých zemí je známo více judaistických osobností, které se o takový akt pokoušely. Protože stvořit skutečného člověka dovede pouze Bůh, stvořením golema je možné prokázat osobní duchovní dokonalost; vytvářet golema znamená dotknout se božství.

Ačkoli o rabbi Löwovi se vyprávělo snad již za jeho života, že se věnoval mystickým (tajuplným) praktikám, pověst o tom, že stvořil golema, se začala šířit až v 18. století. Nepochybně byla odrazem zvěstí o výjimečnosti rabbi Löwa. Od 19. století se této pověsti ujali (a prakticky dodnes ujmají) mnozí tvůrci z různých oborů, takže dnes je v obecném povědomí dobře známa. Jednu její část si připomeňme v podobě, která zůstává nablízku původnímu znění.

Adolf Wenig (1874 – 1940): Staré pověsti pražské (1930)

O starém židovském hřbitově

(...) Na starém židovském hřbitově pod náhrobním kamenem vyšším a honosnějším pochován je také proslulý

rabbi Jehuda Löw ben Bezalel,

jehož pověst byla přeslavná. Rabbi Löw žil v Praze za panování Rudolfa II.; učeností svou znám byl po všem světě, v mnohých vědách znamenitě vynikal a dovedl pryč i věci nadpřirozené. Pro vysokou jeho postavu i pro učenost neobyčejnou mu říkali vysoký rabbi Löw. Dům jeho stál v Židovském Městě blízko vltavského břehu a nade vchodem vytesán tam byl vinný hrozen, na znamení původu z rodu Áronova, a lev, znamení jeho jména. Tam učeného rabína navštěvovali mnozí učenci ode dvora Rudolfova, tak i znamenitý hvězdář dánský Tyge Brahe. (...)

Mezi četné věci podivné a hodné paměti, které vytvořil rabbi Löw, patřil také

G o l e m.

To byla lidská postava z hlíny udělaná, kterou rabbi svým uměním oživil, a to tak, že jí vložil do úst šém, lístek pergamenový s kouzelným nápisem. Tohoto tvora ustanovil za sluhu v synagóze. Každého pátku večer bylo třeba lístek obnoviti, aby golem, ten podivný služebník, mohl sedmého, sobotního dne odpočinout; jinak by byl zdivočel.

Jednou se rozstonala rabínovi dceruška a starostlivý otec se nechtěl od jejího lože ani hnout. Léky, které jí podával, nepomáhaly. Přišel páteční večer, a dceřina nemoc se nelepšila. Rabbi Löw těžce sklíčen seděl u lože, když tu zpěvák ze synagógy přišel oznámit, že je čas, aby se rabbi dostavil k pobožnosti svatvečera, šábesu. Rabbi, jemuž se nechtělo od dcery, vzkázal po zpěvákovi věřícím, aby sami toho dne pobožnost vykonali. Zpěvák odešel, rabbi pak rozžehl svícen sedmiramenný a počal se u lože dceřina modlití modlitbu sobotní, které kabbala šabat říká.

Prostřed modlitby zaslechl rabbi náhle chvatné kroky v síni, a do dveří v té chvíli vpadl zpěvák. Udýchán byl, bled jako stěna, tvář plnou hrůzy. Ani mluvit nemohl, jen jediné slovo ze sebe vypravil: „Golem!“

Rabbi věděl hned, co se přihodilo. Byltě docela zapomněl na golema, který se, když mu šém z úst vyňat nebyl, v synagóze rozzuřil. I spěchal rabbi do synagógy, kde spatřil obraz zkázy. Náčiní bohoslužebné rozmetáno, světla zhaslá, golem jako zběsilý pobíhal kolem, až se všechna budova otrásala.

Rychle přiskočil vysoký rabbi k zuřivému služebníkovi, zachytil jej a šém mu z úst vytrhl. Golem v té chvíli byl bez života, pouhá socha hliněná. Svíce byly opět rozžehnuty a ustrašení věřící vrátili se zase na svá místa. Pokračováno v pobožnosti a ke konci všichni vroucí modlitbou prosili, aby Bůh zachoval dceru rabínovu při životě a vrátil jí zdraví. Když pak se rabbi ze synagógy domů vrátil, poznal, že se dceři valně ulevilo. Za krátkou dobu se uzdravila úplně.

Golemovi však rabbi Löw nikdy už život nevrátil; hliněná socha byla odklizená na půdu synagógy, kde se po čase rozpadla v prach.

Adolf Wenig, Staré pověsti pražské, Praha 1972, s. 168 – 171.

Poznámky a vysvětlivky:

Áron – jeden z náboženských vůdců starověkých Židů, bratr známějšího Mojžíše; první judaistický dědičný velekněz; **Tyge Brahe** (1546 – 1601) – dánský astronom (znám spíše s latinskou podobou svého křestního jména: *Tycho*), prý nejlepší pozorovatel hvězdné oblohy před vynálezem dalekohledu; **sedmiramenný svícen** – nazýván *menora*; vedle šesticípé hvězdy hlavní symbol judaismu; **starý židovský hřbitov** – v centru Prahy v někdejší židovské čtvrti, obsahuje až 12 tisíc náhrobků ve více vrstvách, náhrobek rabbi Löwa je tu nejproslulejší; **synagóga** – judaistická modlitebna; **vinný hrozen** – v judaismu znak božské moudrosti a plodnosti.

Úloha

Nalezněte aspoň tři příklady jiného uměleckého zpracování pověstí o Golemovi.